

DOI 10.31651/2524-2660-2019-4-161-168

ORCID 0000-0002-1343-4268

КОЛОМІЄЦЬ Олена Германівна,

докторка філософських наук, завідувачка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: kolomietsolena@gmail.com

ORCID 0000-0003-4864-1512

ДЕМИДЕНКО Тетяна Миколаївна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: demydenkota@gmail.com

УДК 364.044

**КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-АДЕКВАТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Проаналовано зміст поняття «соціально-адекватна поведінка» дітей молодшого шкільного віку.

Визначено когнітивний, емоційно-оцінювальний та мотиваційно-поведінковий компоненти соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку; досліджено рівні сформованості соціально-адекватної пове-

дінки дітей молодшого шкільного віку: ситуа-тивний, нормативний, високоморальний.

Акцентовано увагу на ефективності застосування казкотерапії як методу діагностики та корекції поведінки дітей молодшого шкільного віку у соціальній роботі.

Проаналізовано особливості використання казкотерапії у соціальному супроводі соціалізації молодших школярів для засвоєння ними соці-

альних норм і правил поведінки на особистісному рівні, формуванні продуктивних стилів поведінки, здатності самостійно розв'язувати проблеми.

Ключові слова: соціальна поведінка; соціально-адекватна поведінка дітей молодшого шкільного віку; компоненти соціально-адекватної поведінки; методи соціальної роботи; казкотерапія.

Постановка проблеми. У період переходу дитини від дошкільного до молодшого шкільного віку відбувається її інтенсивний соціальний та психічний розвиток, формуються нові психічні утворення, риси характеру, закладаються основи соціальної поведінки, формуються здібності і властивості, що забезпечують її соціальну адекватність. Якщо поведінка узгоджується із соціально прийнятними нормами (соціально-адекватна), то процес соціалізації молодшого школяра є успішним.

У свою чергу, успішність соціалізації дитини залежить від соціально-педагогічної підтримки учасників освітнього процесу. Особливу роль у цьому процесі відіграє соціальний працівник, що здійснює соціальний супровід, сприяє ефективній адаптації школяра в учнівському середовищі.

Соціальний супровід передбачає діагностику та допомогу дитині у вирішенні проблем, що виникають на шляху входження у нові соціальні відносини. Добір методів соціального супроводу повинен враховувати вікові особливості клієнтів. Так як, дитина молодшого шкільного віку продовжує активно пізнавати світ через ігрову діяльність, то метод казкотерапії дозволяє легко діагностувати поведінку дитини та коригувати її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст та умови виховання у молодших школярів культури поведінки досліджували М. Більдіна, І. Сіданич, Т. Цуркан та ін. Шляхи розвитку довільності у поведінці учнів молодшого шкільного віку вивчали І. Дубровіна, М. Іванчук, О. Сидоренко та ін. Вплив усвідомлення молодшими школярами власних дій та вчинків на поведінку розкрито у роботах Р. Павелківа, М. Селуянової, А. Співак та ін.

Методи формування соціально-адекватної поведінки молодших школярів у діяльності соціального педагога проаналізовано О. Грунською, соціальний супровід соціалізації дітей молодшого шкільного віку досліджено у працях С. Бадер, О. Будник, А. Тадаєвої та ін., особливості соціалізації молодших школярів засобами арт-терапії проаналізовані О. Сорокою.

Використанню казки у роботі з дітьми молодшого шкільного віку присвячені дослідження Т. Зінкевич-Євстигнеєвої, Т. Гра-

бенко (інтегральний підхід у казкотерапії), О. Тригуб (казкотерапія у роботі практичного психолога) А. Фрадинської, О. Максим (казкотерапія у корекції емоційної сфери молодших школярів) та ін. Казкотерапію як метод діяльності соціального працівника у закладах загальної середньої освіти досліджено у роботі О. Філь. Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання застосування методу казкотерапії у соціальній роботі з дітьми молодшого шкільного віку з метою формування у них соціально-адекватної поведінки.

Мета статті – дослідити ефективність застосування казкотерапії як методу діагностики і корекції соціально-адекватної поведінки у соціальній роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток особистості молодшого школяра, згідно з дослідженнями сучасних вітчизняних вчених (І. Бех, О. Бурим, О. Кононко, О. Савченко та ін.), є етапом важливих соціальних змін в житті дитини, найсприятливішим для формування її особистісних якостей та цінностей. Численні соціальні, педагогічні та психологічні теорії вказують на важливість соціалізації молодшого школяра згідно з діяльнісним підходом (Л. Виготський, С. Рубінштейн), віковим підходом до розвитку дитини молодшого шкільного віку (Л. Виготський, Л. Божович), дослідженням процесу соціалізації молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах (О. Бурим, І. Зімня та ін.).

Змінюються соціальні ролі дитини (учень, однокласник, друг), відбувається переорієнтація провідного виду діяльності (з ігрової на навчальну), зростають вимоги з боку дорослих (батьків, вчителів), посилюється порівняння з однолітками та оцінювання (дій, вчинків та успіхів навчання). На процес соціалізації дитини, крім сім'ї, впливають нові соціальні системи, такі як: клас, школа, заклади позашкільної освіти. Учні активно засвоюють нові правила особистісної та групової взаємодії з іншими людьми. Діти прагнуть самостійності, звільнитись від опіки і контролю батьків. Змінюються об'єкти наслідування: зменшується авторитет батьків, діти частіше наслідують поведінку вчителів та однолітків. Стираються гендерні стереотипи у моделях поведінки хлопчиків та дівчаток, зростають прояви агресивності у їх поведінці [9].

У молодшому шкільному віці засвоюються різноманітні норми, правила поведінки. Проте, молодші школярі недостатньо усвідомлюють власні переживання, емоційні стани інших людей; не завжди керу-

ють власними почуттями, імпульсивні у поведінці, що ускладнює процес спілкування з однолітками і дорослими. Для того, щоб правила поведінки стали спонукою до дій, необхідно їх засвоєння на особистісному рівні. Мотивом дотримання моральних норм повинні стати не страх покарання, а власне бажання дитини.

Для того, щоб не було розходжень між розумінням правил та норм відповідальної поведінки та їх виконанням на практиці, важливо викликати внутрішню спонуку, особистісне прийняття такої поведінки як правильної, доцільної, корисної. Зовнішня необхідність у відповідальній поведінці має бути викликана внутрішньою впевненістю молодшого школяра, що така поведінка є необхідною саме для нього, без застосування примусу. Керівним є і розуміння значущості виконуваної діяльності, це підвищує бажання дитини діяти, виконувати доручення або правило.

Важливість виконання певного правила має підкріплюватися на емоційному рівні, тобто необхідно аби дитина знала, яким буде результат виконуваної дії, яким чином це вплине на інших людей. Молодшому школяру необхідно підкріплення і у вигляді визнання правильності дій, похвали. Негативна оцінка також діє у даному випадку – дитина розуміє, що при правильному виконанні завдання, при дотриманні правил, вона отримає позитивні відгуки, і навпаки, це є важливим аспектом у діяльності дитини.

У поведінковій сфері дитини дотримання правил поведінки у суспільстві та колективі сприяє саморозвитку і самоконтролю.

У дослідженнях соціальної поведінки молодших школярів використовуються поняття «соціальна поведінка», «соціально-ціннісна поведінка», «соціально-адекватна поведінка».

Т. Алексєнко розглядає соціальну поведінку особистості як сукупність вчинків і дій, що так чи так стосуються інтересів інших людей, великих та малих соціальних груп та відображають рівень засвоєння нею соціальних норм, правил, принципів життєдіяльності в умовах взаємодії з навколишнім довкіллям [1; 2].

Аналізуючи процес формування соціально-ціннісної поведінки дітей 5–7 років, Е. Бахтєєва визначає її як активність особистості, що проявляється у взаємовідносинах із соціумом, заснованих на дотриманні загальноприйнятих норм і цінностей, які сприймаються дитиною як особисто значущі [5].

Соціальна поведінка, у свою чергу, за об'єктивними наслідками поділяється на адекватну та неадекватну поведінку. Соціально-адекватна і вважається протилежною характеристикою антисоціальної поведінки.

О. Грунська [7] під соціально-адекватною поведінкою молодших школярів розуміє конструктивну форму взаємодії дитини з її безпосереднім соціальним (оточенням) середовищем, в якому вона розкриває та проявляє свої вміння та навички спілкування, критичного оцінювання власної поведінки та знаходження шляхів вирішення конфліктних ситуацій. На думку дослідниці, така поведінка є складовою життєвої компетентності молодших школярів і характеризує їхню спроможність налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими людьми, працювати у колективі, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їх наслідки для оточення, ціннісно ставитися до оточуючого світу та власного „Я”.

Як зазначає М. Селуянова [13], особливостю молодшого шкільного віку є знання моральних норм, але їх невиконання. Причиною такого явища є нерозуміння мотивів здійснення певних учинків. На даному етапі розвитку дитина краще розуміє вчинки та їх мотиви інших людей, але не свої власні; аналізуючи поведінку інших людей, дитина виокремлює причини, тобто мотиви, проте це є складним завданням, у якому дуже важливою буде допомога дорослих, особливо батьків.

Американський вчений Дж. Аронфрід [4], автор теоретичної концепції соціальної поведінки, заснованої на здатності співпереживати емоційному стану іншої людини, яка складається з позитивного, перш за все, сімейного життєвого досвіду дитини. Тому позитивні зразки поведінки дорослих в сім'ї, важливі для формування соціально-адекватної поведінки молодшого школяра.

Але якщо дитина копіює деструктивні дії значимої людини, то у неї формується соціально неадекватна поведінка.

На думку О. Кононко [10], девіантна поведінка може бути результатом несприятливого соціального і морального розвитку, на неї також впливають відсутність знань про норми та правила поведінки, негативна самооцінка і оцінка інших людей.

Таким чином, головною причиною соціально неадекватної поведінки є – несприятлива сімейна соціалізація у поєднанні з педагогічними проблемами у закладах освіти.

У результаті впливу на дитину різноманітних негативних факторів, виникає порушення соціалізації, що призводить до нездатності дитини здійснювати соціальні дії відповідно до загальноприйнятих норм і цінностей.

Тип соціально неадекватної поведінки у молодшому шкільному віці може проявлятися у декількох варіантах: як позитивні відхилення від норми, тобто обдарованість дитини, так і негативні відхилення, які

проявляються у поведінкових порушеннях та девіантно-делінквентних формах поведінки. Поведінкові порушення проявляються в демонстративній (капризи), протестуючій (негативізм, впертість, важковиховуваність), конформній та інфантильній поведінці. Девіантні, делінквентні форми поведінки є проявом асоціальної поведінки, яка проявляється в агресивній поведінці, втечах з дому, бродяжництві; антисоціальної поведінки – конфліктній поведінці, ігноруванні суспільних норм; антидисциплінарній поведінці – порушення дисципліни, непокоря вимогам дорослих; перших проявах адиктивної поведінки – перші спроби прийняття алкогольних напоїв, психоактивних речовин, тютюну, залежності від комп'ютерних ігор, фільмів, серіалів.

Фактори ризику у поведінковій сфері мають такі характеристики:

- низька пізнавальна активність, яка в поєднанні з особистою незрілістю завдає шкоди вимогам до соціальної функції молодшого школяра;
- моторна розгальмованість, яка поєднується з ейфорією;
- збільшення бажання гострих відчуттів та часті бездумні дії;
- поява інтересу до ситуацій, які пов'язані з агресією та жорстокістю;
- нестабільний емоційний стан, схильність до емоційних «вибухів», конфліктність, бійки через незначні вимоги чи непорозуміння;
- негативізм по відношенню до школи, прогули, втечі з дому через страх покарання.

Як зазначає О. Груньська [7, с. 18], соціально-адекватна поведінка молодшого школяра формується поступово, з набуттям досвіду, у такій послідовності: життєва ситуація; морально-чуттєве переживання; осмислення ситуації і мотивів поведінки; вибір соціально-адекватної поведінки (конформна, відповідальна, допомагаюча, правильна, синтонна); вольовий стимул; моральний учинок; соціально-адекватна спрямованість поведінки; соціально-адекватна поведінка.

Згідно з вищезазначеним, формування соціально-адекватної поведінки потребує соціального супроводу та підтримки дитини соціальним працівником закладу загальної середньої освіти.

У момент формування соціально-адекватної поведінки важливим є формування почуття відповідальності у дитини, адже від розуміння наслідків своєї діяльності залежить і рівень ризику виконання негативних дій дитиною.

А саме у період молодшої школи дитина вчиться нести відповідальність. Таким чином, у молодшого школяра виробляється відповідна стійка поведінка щодо шкільної діяльності, а згодом вона переноситься і у інші життєві сфери, у інші життєві ситуації.

У моральному розвитку, згідно з дослідженнями С. Якобсон [16], виділяють чотири сфери:

- моральна поведінка – добровільне слідування моральним нормам;
- морально-ціннісне ставлення до інших людей – співпереживання, співчуття, вміння бачити переживання інших людей, альтруїстичні прояви;
- моральні знання, уявлення і судження – розуміння моральних потреб, критеріїв моральної поведінки, розуміння справедливості та відповідальності;
- моральні переживання – власне ставлення до моральних правил та норм.

Отже, дитині важливо не тільки знати норми поведінки в суспільстві, колективі, але й самостійно виробляти ставлення, почуття до них. Для дітей важливим є зв'язок між діями та почуттями, будь-яка дія має бути обґрунтованою, зрозумілою, викликати почуття.

У структурі соціально-адекватної поведінки можна виділити когнітивний, емоційно-оцінювальний та мотиваційно-поведінковий компоненти. Когнітивний компонент включає здатність до пізнання іншої людини та усвідомлення її соціальної цінності, розуміння моральних норм і цінностей суспільства. Емоційно-оцінювальний компонент охоплює ціннісне ставлення до себе, інших людей, світу в цілому. Мотиваційно-поведінковий компонент визначає вибір соціально-прийнятних у суспільстві зразків поведінки.

Таким чином, виділяємо основні критерії і показники соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку відповідно до визначених компонентів (рис. 1.).

Когнітивний	Емоційно-оцінювальний	Мотиваційно-поведінковий
• пізнавальна активність • знання правил та норм поведінки	• ціннісне ставлення до себе • ціннісне ставлення до інших	• самостійність у виборі соціально прийнятної поведінки • відповідальність за власні дії та вчинки

Рис. 1. Критерії і показники соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку

У дослідженні взяли участь учні початкової школи групи подовженого дня (14 осіб 3-А, 12 осіб 3-Б) загальноосвітнього навчального закладу м. Черкаси (26 учнів).

На першому діагностичному етапі роботи було застосовано напівпроективну візуально-вербальну методику Р. Жияя, адаптовану для молодших школярів, з метою дослідження соціальної адаптованості дитини, конфліктних зон у системі її міжособистісних стосунків, рис поведінки. На основі аналізу відповідей дітей на завдання (25, 33-38) шкали № 12 виявлено рівень сформованості соціально-адекватної поведінки.

23,1% респондентів (66,7% – хлопчики, 33,3% – дівчатка) запальні, схильні до зовнішньої агресії у стосунках з однолітками, проявів ворожості, злості, роздратування. Їх поведінка вирізняється нестабільністю, ситуативністю, конфліктністю. Для 11,5 % респондентів (дівчаток) характерні відчуженість, образа, плаксивість, приховане страждання. Прояви врівноваженої поведінки показали 65,4% опитуваних.

Одним із ефективних методів діагностування та корекції моделей поведінки молодших школярів є казкотерапія. З метою діагностування сформованості у них компонентів соціально-адекватної поведінки використовувались казкотерапевтичні заняття, на яких дітям пропонувалось прослухати казки і проаналізувати дії та вчинки казкових героїв, наприклад, казку М. Панфілової «Чарівний світ».

На основі проведеного дослідження були виявлені рівні сформованості соціально-адекватної поведінки дітей. У 30,8% дітей виявлено ситуативний рівень сформованості соціально-адекватної поведінки. Такі діти мають поверхневі знання про моральні норми і правила поведінки, які не співпадають з їх вчинками. Їх поведінка нестабільна, діти не виявляють самостійності у діяльності.

У 65,4% учнів домінував нормативний рівень соціально-адекватної поведінки (знання про моральні норми і правила співпадають з вчинками дітей, поведінка спрямована на дотримання моральних норм та позитивну оцінку дорослих, діти виявляють доброту, чуйність у ставленні до однолітків і дорослих (часто спираючись на підказки дорослих)).

Високоморальний рівень соціально-адекватної поведінки (знання соціальних норм і правил поведінки, адекватне ставлення до власних вчинків, дій однолітків і

дорослих, самостійність у поведінці та відповідальність за свої дії, здійснення моральних вчинків з власного бажання, внутрішнього прагнення, дотримання моральних норм у типових та конфліктних ситуаціях, емоційно-ціннісне ставлення до оточуючих, співчуття) проявляли 3,8% учнів.

Другий (корекційний) етап був спрямований на корекцію моделей поведінки молодших школярів. З цією метою використовувались різні методи та прийоми роботи з казкою (аналіз казок, інсценування казок з допомогою пальчикового театру та ляльок-бібабо, розповідь казок від казкових героїв, продовження казки).

Для емоційно-поведінкової корекції були використані казки: О. Костюніної «Казка про те, як мишеня подушку перемогло» (мета: корекція поведінки), «У тебе все вийде» (мета: корекція шкільної тривожності), Н. Нікітіної «Слоненя з кульками» (мета: відмова від примхливої поведінки), В. Буяновської «Хмара і Озеро» (мета: розвиток активності і самостійності).

Дітям була запропонована рольова гра «Космічний корабель» з імпровізацією за казковим сюжетом, яка допомогла об'єднати дітей у групі, зацікавила їх спільною творчою діяльністю, сприяла міжособистісній взаємодії, розвивала моделі ефективної поведінки з однолітками.

На другому етапі було проведено повторне діагностування за методикою Р. Жияя та визначені зміни у проявах соціально-адекватної поведінки дітей. Згідно з отриманими результатами (табл. 1), можна стверджувати, що казка є дієвим засобом впливу на формування моделей соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку.

Покращилися стосунки дітей з батьками та значимими дорослими, однолітками; діти стали краще контролювати прояви агресивності та лідерства; зменшився рівень конфліктності, прагнення до усамітнення, відчуженість; підвищилася комунікабельність у групі, що свідчить про позитивні зміни у сфері міжособистісної взаємодії.

Таким чином, дитині з соціально-адекватною поведінкою притаманні адекватна самооцінка, дотримання загальноприйнятих норм і правил, усвідомлення мотивів власних дій та вчинків, чуйність, терпимість та доброзичливість, схильність до емпатії та розуміння інших людей та прагнення до стабільності у взаєминах.

Таблиця 1

Зведені емпіричні дані
про сформованість соціально-адекватної поведінки у дітей
молодшого шкільного віку (за методикою Р. Жиля)

Показники	Норма	Результати (середнє значення по групі)		
		діагностичний	корекційний	Різниця в показниках
Ставлення до мами	5–10	7,5	8,1	0,6
Ставлення до батька	1–6	4,5	5,1	0,6
Ставлення до друга	0–3	2,6	2,7	0,1
Ставлення до вчителя	1–4	2,8	3,3	0,5
Прагнення до домінування	2–3	2,2	2,0	-0,2
Прагнення до спілкування у великих групах дітей	1–2	1,6	1,9	0,3
Конфліктність, агресивність	1–4	2,6	1,7	-0,9
Соціальна адекватність поведінки	2–5	3,5	4,3	0,8
Прагнення до усамітнення, відчуженість	0–3	2	1,7	-0,3

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, казкотерапія є одним із ефективних методів у роботі соціального працівника з формування соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку. Проведені казкотерапевтичні заняття з дітьми молодшого шкільного віку: 1) сприяли засвоєнню ними соціальних норм і правил поведінки на особистісному рівні; 2) збагатили досвід дітей моделями ефективною поведінки і взаємодії; 3) формували здатність до самостійного, усвідомленого розв'язання проблем.

Результати вивчення рівнів соціально-адекватної поведінки молодших школярів показали необхідність дослідження впливу на них стилів сімейного виховання.

Список бібліографічних посилань

- Алексеев Т.Ф. Мотивация социальной поведения та механизмы її формування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 4. С. 4–10. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2425/>
- Алексеев Т.Ф. Основні підходи до розуміння поведінки дитини. *Сім'я*. 1997. № 1. С. 5–9. URL: http://lib.iitta.gov.ua/708773/1/EESA_p4_10-13.pdf
- Алтунина И.Р. Развитие мотивов и мотивации социального поведения у детей дошкольного и младшего школьного возрастов. *Психологическая наука и образование*. 2006. № 2. С. 5–15. URL: http://psyjournals.ru/files/1458/psyedu_2006_n2_Altunina.pdf
- Аронфрид Дж. Контролирование социализации с помощью отрицательного подкрепления. Пер. с англ. Москва, 1974. 434 с.
- Бахтеева Э.И. Структурно-функциональная модель социально-ценностного поведения детей на этапе перехода от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту. *Концепт*. 2013. Спецвыпуск № 08. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strukturno-funktsionalnaya-model-sotsialno-tsennostnogo-povedeniya-detey-na-etape-perехoda-ot-starshogo-doshkolnogo-k-mladshemu>
- Бурим О.В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Львів, 2008. 214 с.
- Грунська О.В. Методи формування соціально-адекватної поведінки дітей молодшого шкільного віку як інструментарій соціального педагога. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2015. № 10. С. 17–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2015_10_7
- Ковальчук О.В. Психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра як об'єкта формування гуманістичних цінностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2014. Вип. 19. С. 97–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_19_17
- Коломієць О.Г. Формування емоційної стійкості особистості як умова подолання агресивної поведінки. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2013. № 1(93). С. 30–34.
- Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ: Інститут психології ім. Г. Костюка АПН України, 2001. 21 с. URL: https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_auto_referaty/62352-1.html
- Кравченко Т.В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ: Фенікс, 2009. 416 с.
- Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
- Селуянова М.В. Почуття відповідальності дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 207–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnp_2015_67_39
- Філь О.В. Казкотерапія в соціально-педагогічній практиці. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Педагогічні науки*. 2008. № 1. С. 227–232. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2_008_1/2008-26-06/fil.pdf
- Фрадинська А.П., Лазаревська Ю.В. Казкотерапія, як засіб психокорекції емоційної сфери молодших школярів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2015. № 10. С. 66–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2015_10_19
- Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей. Москва: Педагогика, 1984. 144 с.

References

1. Alekseenko, T.F. (2011). Motivation of social behavior and mechanisms of its formation. *Social pedagogy: theory and practice*. 4, 4–10. Retrieved 20/10/2019, from <http://lib.iitta.gov.ua/2425/>
2. Alekseenko, T.F. (1997). Basic approaches to understanding child behavior. *Family*. 1, 5–9. Retrieved 20/10/2019, from http://lib.iitta.gov.ua/708773/1/EESA_p4_10-13.pdf
3. Altunina, I.R. (2006). Development of motives and motivation of social behavior in children of preschool and primary school age. *Psychological science and education*. 2. 5–15. Retrieved 20/10/2019, from http://psyjournals.ru/files/1458/psyedu_2006_n2_Altunina.pdf
4. Aronfried, J. (1974). Controlling socialization through negative reinforcement. Transl. from Engl. Moscow. 434 p.
5. Bakhteeva, E.I. (2013). Structural-functional model of social-value behavior of children at the stage of transition from senior preschool to primary school age. *Concept. Special issue* 08. Retrieved 20/10/2019, from <https://cyberleninka.ru/article/n/strukturno-funktsionalnaya-model-sotsialno-tsennostnogo-povedeniya-detey-na-etape-perehoda-ot-starshego-doshkolnogo-k-mladshemu>
6. Burim, O.V. (2008). Social upbringing of younger students in private secondary schools (PhD Dissertation). Lviv. 214 p. (in Ukr)
7. Grunskaya, O.V. (2015). Methods of Formation of Socially Adequate Behavior of Young School Children as a Tool of Social Education. *Collection of scientific papers of Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University "Ukraine"*. 10. 17–20. Retrieved 20/10/2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2015_10_7
8. Kovalchuk, O.V. (2014). Psychological and pedagogical peculiarities of the younger student's development as an object of humanistic values formation. *Scientific journal of NPU Dragomanov. Series 11: Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*. 19, 97–103. Retrieved 20/10/2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_19_17
9. Kolomiets, O.G. (2013). Formation of emotional stability of personality as a condition for overcoming aggressive behavior. *Facets: scientific-theoretical and socio-political almanac*. 1 (93), 30–34.
10. Kononko, O.L. (2001). *Psychological bases of preschooler's personal formation*. (Doctor of Science Dissertation). Kyiv: Institute of Psychology named after G. Kostyuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Retrieved 20/10/2019, from https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_auto_referaty/62352-1.html (in Ukr.)
11. Kravchenko, T.V. (2009). Socialization of school children in the interaction of family and school: monograph. Kyiv: Phoenix. 416 p.
12. Savchenko, O.Ya. (2009). Educational potential of elementary education: a guide for teachers and methodologists of elementary education. Kyiv: Bohdanova O.M. 226 p.
13. Seluyanova, M. V. (2015). The sense of responsibility of primary school age children. *Collection of scientific papers Kherson State University. Pedagogical Sciences. Issue 67. 207–213*. Retrieved 20/10/2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_39
14. Fil, O.V. (2008). Fairytale therapy in socio-pedagogical practice. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Collection of scientific papers. Pedagogical sciences*. 1. 227–232. Retrieved 20/10/2019, from http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/fil.pdf
15. Fradinskaya, A.P., Lazarevskaya, Yu.V. (2015). Fairytale therapy as a means of psychocorrection of the emotional sphere of younger school children. *Collection of scientific papers of Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University "Ukraine"*. 10, 66–68. Retrieved 20/10/2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2015_10_19
16. Jacobson, S.G. (1984). Psychological problems of ethical development of children. Moscow: Pedagogy. 144 p.

KOLOMIETS Olena,

Doctor Science in Philosophy, Head of Social Work and Social Pedagogics Department, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

DEMIDENKO Tatiana,

PhD, Associate Professor of the Social Work and Social Pedagogics Department, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

FAIRYTALE THERAPY AS A METHOD OF SOCIAL WORK FOR THE FORMATION OF YOUNG SCHOOL CHILDREN'S SOCIALLY ADEQUATE BEHAVIOR

Summary. Introduction. The article deals with the scientific problem of the formation of younger school children's socially adequate behavior with the use of fairytale therapy as a method of social work.

The article is devoted to the analysis of the notion of the concept young school children's "socially adequate behavior". Young school children's cognitive, emotional-evaluative and motivational-behavioral components of socially-adequate behavior are determined; the levels of formation of socially adequate behavior are investigated: situational, normative, high moral. Emphasis is placed on the effectiveness of using fairytale therapy as a method of diagnosis and correction of young school children's behavior in social work. The peculiarities of the fairytale therapy use in social guidance of younger school children's socialization for social norms and rules of behavior adoption at the personal level, formation of productive styles of behavior, ability to solve problems independently are analyzed.

Purpose. To investigate the effectiveness of the use of fairytale therapy as a method of diagnosis and correction of socially adequate behavior in social work with young children of school age.

Methods. Theoretical - analysis of sociological, psychological and pedagogical literature in order to determine the content of the concepts of "social behavior", "socially ade-

quate behavior", the study of their structural components; synthesis, comparison, systematization, generalization in order to substantiate theoretical provisions of the study; empirical – observations, qualitative and quantitative analysis of fairytale classes, R. Gilles' method, adapted for younger school children to study the social adaptability of the child.

Results. Based on the study of the levels of socially adequate behavior of young school children (situational, normative, high moral), the effectiveness of using fairytale therapy as a method of diagnosis and correction of socially adequate behavior in social work with young school children is proved.

Originality. The structure of socially adequate behavior of young school children, which includes cognitive, emotional-evaluative and motivational-behavioral components, is oared in the article. The cognitive component includes the ability to know another person and to understand their social values, to understand the moral norms and values of society. The emotional-evaluation component encloses the value attitude towards oneself, other people, the world as a whole. The motivational and behavioral component determines the choice of socially acceptable patterns of behavior.

According to the selected components, the main criteria and indicators of socially-adequate behavior of young school children are highlighted. A fairytale therapeutic tool in the activities of a social worker with young school children was tested in order to diagnose and correct socially adequate behavior.

Conclusion. The results of the study of the levels of socially adequate behavior of young school children

demonstrated the necessity to study the influence of family education styles on their behavior.

Keywords: *social behavior; socially adequate behavior of young school children; components of socially adequate behavior; methods of social work; fairytale therapy.*

*Одержано редакцією 14.11.2019
Прийнято до публікації 07.12.2019*